

Haim Gouri

Hajnalig

(részlet)

Budapest. Súlyosan sebesült királyváros. Hannával, a nővéremmel találkozom, ő a Gesher kibuc tagja, s néhány hónappal ezelőtt érkezett a városba mint az Egyesült Kibucmozgalom küldötte. Hanná – akárcsak én – Tel-Avivban született. Megszólította egy hang, elindult és idejött. Ő az egyetlen *szábre* a mozgalom küldöttjei között, a többiek mindannyian Magyarországon vagy környékén születtek és beszélnek magyarul. Hanná a nővérem. Most még egyedül van itt. Ben-Ámi, az élettársa, és a kicsi fiúk – Nimród – csatlakozni fognak hozzá. Mellette, Jákov Szálomon – Jánkele – a Hágáná parancsnoka Magyarországon, Romániában, Csehszlovákiában. Voltak még ott mások is, akiket nem ismertem. Köztük volt egy fiatal férfi, magas, szőke hajú, kék szemű, akit Jóskaként mutattak be. Ő Jánkele jobbkeze és a helyiek közül való. Én egy szót sem tudok magyarul, s egyetlen lépést sem tudok megtenni kísérő nélkül. Ám ezek olyan dolgok, amelyekről később mesélek majd.

És lőn este, és lőn reggel, első nap. Néhány napig a Dror Ifjúsági Mozgalom kommunájában lakunk, a Nádor utcában. Van időm beszélgetni a nővéremmel, sok mindent hallok tőle, amiről tudnom kell, és újra megkérdezem, mi hozta ide, a kisgyermekes anyát, és mikor csatlakozik hozzá a fia és a fia apja. Ismét közel kerülünk egymáshoz ebben az idegen városban.

Onnan egy titkos lakásba visznek át bennünket a Nagymező utcába, egy zsidó családhoz, akik kapcsolatban állnak a mozgalommal. Ezután nekem is szereznek egy igazolást, amit bejelentőnek hívnak. Egy idő után a Bajnok utca 24.-be költözöm, nem messze a Nyugati pályaudvartól.

Nehéz úgy eljönni egy országba, hogy nem tudod a nyelvét. Nehéz úgy találkozni néped távoli tagjaival, a náci uralom után, hogy nem érted, mit mondanak és képtelen vagy bármit is mondani néhány szón kívül. Minden, ami eddig a könyvekben és a történetekben szerepelt a *zsidó népről* itt hirtelen megelevenedett: az embereknek arcuk és nevük van, a csoda és a véletlen kiválasztottjai, mert ha nem így lenne, akkor ők is a végtelen veszteséghez

csatlakoztak volna. Hogyan is érezheted át mindazt, ami velük történt, te, aki nem voltál részese ennek, te, aki olyan távol voltál, mint *erec* Izrael. Növendékeink és beosztottjaink közül sokan árvák, családjuk utolsó életben maradt tagjai. Késői találkozás ez. Nincs királyi út, amely a dolgok szívéhez vezetne téged. Megpróbálok a személyest, a leghévesest. A lányka, akit most nézel, nem jelkép, nem még egy könnycsepp az óceánban. Ő és a megfésült haja és a fiatalos nevetése.

Jákov Szálomon hosszan beszél nekünk a ránk váró munkáról. Okos, mint olyan, akinek gyakorlata van már. Petách Tikvá-i, a Pálmách első tagjai és parancsnokai közül való. Megtalálta a családját Magyarországon. Ez csak itt jutott tudomásomra. Bemutatja a helyeket, akik velünk fognak dolgozni. Már megelőzött bennünket, és elkészítette a cselekvési tervet. Jánkele különleges keveréke a hártalan elköteleződésnek, a tettekészségnek és annak a hedonizmusra való hajlamnak, amely lehetővé teszi az életet. Már létrehozta a bázist, benne titkárral, szállásmesterrel, összekötőkkel és lehetséges gyakorlóterekkel a fővárosban és az ország más területein.

A helyiek. Ezután ismertem meg őket. Ők az állandó embereink, akik az ifjúsági mozgalmakhoz tartoznak, s velünk együtt tevékenykedtek a Hágáná keretében. Ők is túlélők. Lassan-lassan, a közös munka révén tudomásomra jutott, hogy néhányan közülük a cionista mozgalom kemény magját képezték a holokauszt idején Magyarországon. Az ebben az országban létrejött különleges körülmények nem tették lehetővé a fegyveres ellenállást. Életeket mentettek – zsidókat büjtettek és más országokba szöktették őket, valamint titkos laboratóriumot működtettek, ahol igazolványokat hamisítottak, amelyek életeket mentettek. Sok zsidó, főleg Budapesten, nekik köszönheti az életét. Ám nem csupán a zsidók kérték a segítségüket. Ellátták hamis papírokkal a magyar antifasiszta ellenállókat is. Voltak közülük olyanok, akiket elfogtak és kegyetlen kínzásoknak vetettek alá. Ők az életükkel fizettek, másokat bátor, rátermett társaik menekí-

tettek ki. Igen, találkoztam velük is, amikor Magyarországra jöttünk. Sérültek és tapasztaltak voltak. Edzett fiatalokból álló, elismerésre méltó társaság volt, amely készen állt mindenre. Ők voltak az összekötők köztünk és több száz növendékünk és beosztottunk között. Egyikük volt Dávid, a későbbi Dávid Gur.

Elmegyünk Szenes Hánná sírjához, aki a zsidó temetőben nyugszik. Messze innen, a Bajcsy-Zsilinszky utcában, láttam egy emléktáblát, amire ezt vésték: *Járókelő! Amikor áthaladsz ezen a helyen, emlékezz a mártírokra, akik életüket áldozták a magyar nép szabadságáért!*

Az emléktáblára vésett nevek között ott volt Szenes Hanna neve is. Hanna, aki naplójába ezt írta: *Egy hang hívott. Mentem. És versében hozzáfűzte: Boldog a gyufa, amely eléggé szítja a lángot.* Mintha csak előre látta volna mindazt, ami majd történik vele. Nővérünk, akinek nyitva volt a szeme, amikor rálőttek a Margit körüti fegyház udvarán, a győzelem közeledtekor. Íme, itt vagyunk a sírköve mellett. Valaki a Páljám emberei közül mesélte később, hogy Szenes Hanna élelmészvezető volt a Szdot Jám kibucban, és kiválóan alkudozott az élelmiszeraadagokon a tengerészekkel, akik gyakorlatra mentek vagy kihajóztak.

Hanna, aki szentté vált.

Mit tehettünk volna akkor? Kezdetben *erec izraeli* héber dalokat tanítottunk nekik. Azután áttértünk a testezésre, hosszú futásokra, akadályfutásra, terepgyakorlatokra, nappali és éjszakai túrákra. Azután elérkezett a *kápáp* ideje, harc szemtől szemben egy hosszú és egy rövid bot segítségével, és a többi önvédelmi módszer. Később fegyverekkel gyakorlattoztattuk a csapatot, főleg kis méretű fegyverekkel.

Nyáron és télen edzőtáborokat tartottunk, a Mátra hegyeitől a Balaton partjáig. Ezt sportszemináriumnak nevezték, bár ez talán fedőnév volt a kormányzat felé. Feltételezem, hogy a hatalom emberei tudtak a tevékenységünkről. Így találkoztam több száz fiatal fiúval és lánnyal. A vezetőjük voltam, kötődtem hozzájuk. Megtanultam megismerni őket. Ám még mindig nem tudtam a megérinteni a lelküket. Sokan hallgattak. Csak később, lassan-lassan, mint ahogyan kinyílik valami, valaki készen állt, hogy elmesélje a történet töredék részét. Nem csupán a mi süketségünk szabta meg az elmondottak határát. Az ő hallgatásuk is ezt tette. Nem voltam süket, de nem tudtam, mit tegyek ezekkel az élettörténetekkel. Lassan-lassan megtanultam valamit.

Néha éjszakánként, miközben a tábor tüz körül azokat a dalokat dúdolgatták, amelyeket mi tanítottunk nekik, úgy tűnhetett volna számodra, mintha

a Huldá erdőben vagy a Ben-Semen erdőben vagy a Mismár Háemek erdőben lettünk volna. Ám a magyar erdők idegenek és nagyon másak, igazi erdők, nehezzöldek, sötétek és nedvesek. Nem messze folytak a hosszú folyók, terjeszkedők, országokon átvonulók. Többnyire, mielőtt éjszaka aludni tértek, körben álltak, egymásba karoltak és a cserkész hagyomány szerint halkán énekelni kezdtek egy általuk jól ismert dalt: *Eltelt a nap / a fény eltűnt / a hegyről / a völgyből / Jó éjszakát! Jó éjszakát / minden élőknek.* A dallam emlékeztetett a trombitaszóra, amely a nyugovóra térést jelzi a különböző hadseregekben.

Egy napon a helyiek egyik embere elvitt egy terembe, a Wesselényi utcai nagy zsinagóga mellett. Megemlékezést tartottak a magyar zsidók emlékére. Két hónap alatt, 1944. áprilisa és júniusa között, hatszázezer embert küldtek Auschwitzba közülük, főleg vidékről. Tizenkétezer naponta, a kemencék kenyere.

A terem tele van emberekkel. Az egyik ismert rabbi gyászbeszédet mond az áldozatok emlékére. Magyarul beszél. Csak néhány szót értek. A barátom, aki mellettem ül, lefordítja a lényegét. Súlyos hallgatás a teremben. Azután – a diaszpórai zsidó magyarázók szokása szerint – beszédébe belefűz egy héber mondatot. Fojtott hangon így szól:

„שקבמ יכונה יהא תא” (testvéreimet keresem.) Magyarul is megismétli a mondatot. József szavai ezek, aki testvéreit keresi Dotán völgyében, Mózes első könyvében. Körülöttem felsírnak. Az én szemem is bepárasodik. Talán akkor, életemben először, komolyan felteszem magamnak a kérdést: *Ki vagy Te? Mit csinálsz itt? Kik ezek az emberek az életedben?* Még egy fejezet abból a hosszan elnyúló találkozásból, amely megváltoztatta az életemet.

A magyar zsidók. Mit tudok a magyar zsidókról? Ismétlem magamban, hatszázezer közülük elveszett az auschwitzi égetőkemencékben két hónap alatt, 1944 nyarának kezdetén, és közöttük Tóra-tudósok, kézművesek, kereskedők, a parancsolatokat szigorúan betartók, mindenféle ortodoxoktól kezdve a neológokig, a helyi reformisták, és a vallástalanok és az asszimilálódottak, akik eltávolodtak a népüktől, akik magukat kiváló magyaroknak látták, és visszatértették őket a népükhöz azokon a vonatokon, és idegen országban feláldozták őket úgy, ahogyan a „Faj, minden bálványok e legfalánkabbika követelte”.¹ Voltak köztük világjavító kommunisták és lelkes cionisták minden irányzatból. Magyar zsidók, akik közül Herzl származott, e város szülőltje. Mit tudok a sok íróról, költőről, tudósról, gondolkodóról, újságíróról, színház- és moziszinésről és az összes szép nőről...

És mit tudok a túlélőkről? Sokan vándoroltak ki tenger mellett fekvő országokba, beutazási engedélyhez jutottak és csatlakoztak távoli családtagjaikhoz. Úgy tűnik, mindenek ellenére sokan közülük ragaszkodnak a magyar nyelvhez. Egyik találkozóján itt, Mose Szné engedélyt kapott a kommunista kormánytól, amelynek élén zsidók álltak, hogy egy vonat legálisan elvihessen több száz zsidót Jugoszláviába és onnan *erec* Izraelbe. Hatszáz hely a vonatban. Csak kétszáznegyven zsidó iratkozott fel az utazásra. Felhívásokat osztogattunk a zsinagógákban és minden olyan helyen, ahol zsidókkal találkoztunk. A lelkükre beszéltünk. Családosok és idősek tétováztak, hogy csatlakozzanak-e. Hiszen a legrosszabb már elmúlt, és most már lehet élni. Ki vagyok én, hogy ítélkezzem felettük? Kisgyermek korunktól kezdve bevésték az agyunkba, hogy a zsidóknak rossz a diaszpórában, és vissza akarnak térni hazájukba. Ez nem pontos. De a fiatalok, a cionista ifjúsági szervezetek tagjai, *erec* Izraelt választották. Velük találkoztunk, őket edzettük és készítettük fel erre az útra.

Telnek a napok és elsajátítok néhány szót ezen a különleges nyelven, amelynek nincsenek testvérei. Eligazodom a mindennapi életben: a piacon, az étteremben, a vonatállomáson, a taxisofőrökkel. Ennél nem több. Ők olasznak gondolnak, mások... oroszoknak, földközi-tengeri vonásaim ellenére. Az oroszok félelmetesek. Budapest, amelyet keményen megbüntettek bűnei miatt, jól emlékszik a bosszújukra, amely a tulajdonát és sok női lakosát érintette. Egyik este egy csapat katona, a Vörös Hadsereg emberei, az utcán vonultak és közben az indulóikat énekelték. A járőkelők igyekeztek minél gyorsabban behúzódní a lépcsőházakba. Ám a tombolás időszaka véget ért. Miskolcon, a város főterén tizenkét katonát akasztottak fel, akiket fosztogatással és nemi erőszakkal vádoltak. A kommunista kormány megszilárdítja hatalmát. A párt élén zsidók állnak, vezetőjük Rákosi Mátyás. Mellette, Gerő Ernő, Vas Zoltán, Révai és Farkas. Zsidók. A titkosrendőrség élére Péter Gábort nevezték ki. Volt jesivanövendék.

Budapestet az antiszemita Judapest névvel illetik. A magyar zsidó túlélők közül sokan találják meg helyüket az új rendszerben. Mindazok után is, ami velük történt, ragaszkodnak a hazájukhoz. Még a barátaim, a Hágáná emberi között is találás kettős identitásukat. Jóska, magyarként, kommunista; zsidó cionistaként a Hásomer Hácáir aktivistája. Jóskának tiszta árja kinézete van. A háború alatt a kommunista földalatti mozgalom tagja volt. Elfogták és kegyetlenül kínozták addig, amíg a barátai segítségével kiszabadult. Az egyik fegyvertár-

sa azt mondja neki: „Maradj velünk. Mindannyian együtt szenvedtünk Magyarországért. Most elérkezett az idő, hogy egy új, szocialista Magyarországot építsünk. Minden barátod a földalatti mozgalomból ma a kormányban van. Te egy vagy közülünk. Szükségünk van rád itt. Ne menj el tőlünk, ne menj el Palesztinába! Maradj!” Ám a cionista ifjúsági mozgalmakban már kezdetét vette az utazás a Földközi-tenger partjai felé.

Íme, a nővérem. Legnagyobb csodálatomra már beszéli a magyar nyelvet. Sőt, már néhányszor fel is szólalt a Demokrata Nők kongresszusán, és még mi minden van előtte. A dolog lehetővé teszi számára, hogy beszélgetésbe elegyedjen barátaival és növendékeivel. Számomra mindez nehezemre esik, és nagyon sajnálom. Én még mindig tolmácsokra szorulok. Ugyanaz a gátlás nem szakad fel bennem.

Éjjel-nappal dolgoztunk. Feltételezem, hogy a hatalom tudott a tevékenységünkről. A hírszerzőik mindenhol ott voltak. Természetesen értették, hogy a sportszemináriumok az ott működő Hágáná táborai. Abban az időben a Szovjetunió támogatta a zsidó letelepedésért folyó küzdelmet az ellenséges brit mandátum hatalmával szemben. A harcban, a lázadásban, az erőszakos tevékenységeinkben és a kiegészítő szervezetekben olyan támogatást látott, amely illeszkedett az általános politikai elképzeléseibe. Moszkva meg akarta rendíteni a Közel-Keleten hosszú évek óta tartó brit hatalmat. Ezért engedélyezte Csehszlovákiának, hogy fő fegyverszállítóként működjön a Hágáná és a fiatal Izrael Állam számára, miközben a nyugati nagyhatalmak embargót hirdettek.

Miután az Exodus illegális bevándorlóit kiűzték a dél-franciaországi Port-de-Bouc-ból, és Hamburgba vitték őket – a Moszád bevándorlást segítő tevékenységei átkerültek keletre: Jugoszlávia, Bulgária, Románia partjaira. Abban az időben dr. Mose Szné volt az illegális bevándorlás ügyének felelőse a Zsidó Ügynökségben (Szochnutban). Többször ellátogatott Prágába, Budapestre, Belgrádba. Kétszer találkoztam vele.

Minden cselekedetünk a zsidó fiatalok mozgósítására összpontosult az *erec* Izraelért folyó küzdelem érdekében. A többi barátomhoz hasonlóan sokat utaztam Magyarországon, s nemegyszer léptem át a határt Pozsony és Prága felé.

Az egyik éjszaka éppen visszafelé jöttem Magyarországra. Egy kis vidéki szlovák városban szálltam meg a határ mellett, az egyik illegális kivándorlást segítő aktivista otthonában. Éjfél körül a város széléhez vezetett. Ott álltunk a sötétben, a hóban. Egy pislákoló fénypontra mutatott a sötét-ségben, azt mondta, hogy az ott Magyarország, ar-

rafelé kell mennem egy kilométert, nem többet. Ott van a vonatállomás. Éjjel egy órakor halad majd át a vonat. Csak fel kell szállnod rá, és elutaznod vele Budapestre. Megkérdeztem tőle, mit tegyek, ha megállítanak a magyar határőrök. A kezembe nyomott egy aláírt papírdarabot, és azt mondta, hogy mutassam meg a tisztnek. Ő már tudni fogja, miről van szó. Elkészöntünk egymástól. Gyalogolni kezdtem a hóban a villódzó fény felé. Nem messze a határtól két szürke ruhás magyar katona állított meg, vállukon szuronyos puskával. Megmutattam nekik a kezemben lévő igazolást. Bevezettek az őrszobába, és felkeltették a tisztet. A szobában nehéz, állott levegő érződött. Dohányfüst és alkoholgőz. Kint kutyahideg volt. Megmutattam a felkeltett tisztnek a papírt. Nem értette, mi közöm van nekem az igazoláshoz. Voltaképpen magyar állampolgár voltam, aki a közelben lakik. Világossá vált számomra, hogy a tevékenységünkbe beavatott tisztet lecserélték másvalakire, aki a telefonhoz lépett, hogy utasításokat kérjen. Kivettem a pénztárcámból egy köteg forintot, és kértem, hogy szerezzen nekem egy üveg vodkát, mert nagyon fázom. Hálásan megköszönte. Vodka nem volt, de elkortyolgattam egy pohár csodálatosan tüzes szilvapálinkát. Utána a férfi egészen az vonatállomásig cipelte a bőröndömet. Mellettem állva megvárta, amíg a vonat felbukkant a sötétségben, és köszönetképpen ismét kezet fogott velem. Reggel tudtam meg, hogy négy hónapnyi fizetésének megfelelő összeget adtam neki. Ismét tanulm vanalmi.

Időnként, mintha csak valami lopott szabadságon lennék, az utcákon, a sétányokon és a Dunaparton bolyongtam. Néha verseket is írtam. Nem kevés versemet a *Vándormadarak* kötetben megjelent *Tűz virágaiból* Magyarországon írtam. Ne csodálkozzon tehát az olvasó, ha *azt az ősz* találja ott, a *levéllullás zubatagát*, a *bavas utcákat*, és a *fehér párát*, amely a csatornák szájából száll fel, vonat állomásokat és kakukkszókat az erdőkben, valamint ezekhez hasonló képeket és hangokat, onnan. Időnként megengedtem magamnak, hogy egy-egy sörös-borosfüstös vendéglőben időzzem, ahol a cigánynóta énekes kesergését hallgattam, hegedűszó sírdogálása mellett.

Erec Izraelben már 1947 júliusában napvilágot láttak az *Éjszakai napló* című kötetem versei, a zsidókról, akiket a Dunába lőttek, a *keletre szállító vonatokról*, az *erdőkről az út szélén*, a *lengyel átkozott földjéről*.

1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlése határozatot hozott *erec* Izrael felosztásáról. Azon az estén összegyűltünk, minden ifjúsági szervezet küldöttje és a Pálmách, valamint a Hágáná emberei, akik Magyarországon tevékenykedtünk. Csatlakoztak hozzánk a Páljám tengerészei, akik Magyarországon ragadtak úton Románia felé. Ezeknek az embereknek muszáj volt találkozniuk. Ám, mit tegyünk ezen a napon? Hogyan ünnepeljük a Messiás eljövételét? Találunk egy nagy kávézót, és ott gyülekezünk a csillárok fényénél. Hazafias, Pálmách és Páljám dalokat énekelünk. Beszédeket mondunk, majdnem sírunk, összeölelkezünk, újra és újra kiürítjük a poharakat, felfogjuk és nem fogjuk fel mindazt, ami történik.

Volt ott egy helybéli fiatal lány, aki azt kérte, hadd énekelhessen valamit, ami nem *erec* izraeli, de ismert és magától éneklődő. Azt kérte, éppen azon az estén, 1947. november 29-én, hogy hadd énekelhessen jiddisül. Mindenki elhallgatott és ő énekelni kezdett:

*Csillagos ég fénye alatt,
tedd rám a kezed,
könnyé válik minden szavam,
ölelj meg engem.²*

Ez a dal ismert volt, mint olyan, amit a gettókban is énekeltek. Így azon az éjszakán keveredett a gyász, a veszteségek miatti sírás az *erec* Izrael jövője iránt érzett nagy öröm könnyeivel. Akkor még nem tudtuk, hogy az utolsó ünneplők az országban hajnaltalban már találkoznak az első áldozatokkal. Néhányan a küldöttek közül ittak még egy pohárral, és sietve odahajították mandátumi útlevelüket a közelben járó villamosok kerekei alá. Majd mégiscsak felvették őket, hiszen talán még szükségük lehet rájuk. Így kezdődött egy másik időszámítás.

Héberből fordította: Szilágyi Erzsébet

JEGYZETEK

- ¹ François Mauriac előszava. In: Elie Wiesel: *Az éjszaka*. Láng Kiadó, Budapest, 1990. 8.
- ² Abraham Sutzkever (1913–2010) verse (*a ford.*)